

UPPSALA
UNIVERSITET

Älvdalsmålet under förändring

En studie genom tre generationer

Lisa Arbin

Ämne: Svenska 3 med självständigt arbete

Poäng: 15 hp

Ventilerad: VT 2013

Handledare: Ola Nordenfors

Litteraturvetenskapliga institutionen/ Institutionen för nordiska språk
Uppsatser Lärarprogrammet i Svenska

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	2
1.1 Syfte.....	2
1.2 Frågeställningar.....	2
1.3 Metod.....	3
1.4 Användbar litteratur.....	3
1.5 Avgränsningar.....	3
2. Bakgrund.....	4
2.1 Allmän dialektuppfattning.....	5
2.2 Allmän dialektutveckling.....	6
2.3 Inhemska särdrag.....	7
2.4 Avvikande grammatik i älvdalskan.....	9
3. Undersökning.....	10
3.1 Älvdalska i skolan.....	10
3.1.1 Älvdalska i skolan under 40- och 50-talet.....	11
3.1.2 Älvdalska i skolan under 70- och 80-talet.....	12
3.1.3 Älvdalska i skolan under 2000-talet.....	14
3.2 Älvdalskans användningsdomäner.....	16
3.3 Arbete med att bevara älvdalskan.....	17
3.3.1 Arbete med att bevara älvdalskan utanför skolan.....	17
3.3.2 Arbete med att bevara älvdalskan i skolan.....	18
3.4 Sambandet mellan skolans inställning och älvdalskans framväxt....	19
4. Slutdiskussion.....	21
5. Litteratur och källor.....	23

1. Inledning

Det ser idag ut som så att antalet brukare av älvdalskan ständigt minskar, på samma sätt som de användningsområden där dialekten brukas.¹ Det jag då har som mål är att bland annat undersöka hur man i skolan idag arbetar för att bevara målet och om detta visat på något positivt resultat. Jag vill även se tillbaka historiskt på hur man arbetat i skolorna för att bevara eller motarbeta älvdalskans framväxt och även vad detta kan ha lett till för resultat för kommande generationers dialektanvändning.

Jag hoppas på att under arbetet med uppsatsen få insikt i vad inställningen till en dialekt kan ha för effekt på målets spridning och förhoppningsvis finna insatta åtgärder för att främja målet som medfört positiva effekter.

1.1 Syfte

I detta arbete har jag som avsikt att undersöka hur älvdalskan har utvecklats sedan ett antal decennier tillbaka och titta på målets utsträckning under olika tider. Jag ska även undersöka hur antalet talare av målet sett ut under olika generationer och om möjligt dra relevanta paralleller till hur deras inställning till det lokala målet sett ut.

Syftet med uppsatsen är även att finna och undersöka de åtgärder som satts in för att främja utvecklingen av älvdalskan. Dessa åtgärder är insatta med anledning att målet till skillnad från för några decennier sedan, inte längre överförs lika naturligt mellan generationerna.² Jag vill även diskutera huruvida detta medför att vi är beroende av extrainsatta åtgärder för att målet ska fortsätta att existera.

1.2 Frågeställningar

De frågor som jag i uppsatsen besvarar behandlar olika generationers inställning till dialekten, främst i skolan. Jag söker även svar på hur man i olika generationer sett på bruket av målet i skolan, och försöker finna svar på om den tidigare generationens inställning haft någon påverkan på kommande generations språkbruk. Jag undersöker även ungefär hur många som under den aktuella generationen behärskade det lokala målet.

Jag söker dessutom argument för om alla de extra insatta åtgärderna för målets fortlevnad gör gott eller ont för dess bevarande. Jag söker även kunskap om vad detta får för följder och konsekvenser.

---

¹ Dorota Melerska, *Älvdalskan – mellan språkdöd och revitalisering*, Poznań 2011, s. 6.

² Ulla-Britt Kotsinas & John Helgander, *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden*, Stockholms universitet 1994, s.66.

1.3 Metod

Jag arbetar i uppsatsen med att finna svar på min frågeställning genom att använda mig av både muntliga och skriftliga källor. Jag har intervjuat personer som har koppling till Älvdalen och älvdalskan, exempelvis elever, före detta elever samt lärare och personal på några av skolorna i och runt Älvdalens socken. Jag arbetar med att utifrån deras åsikter och berättelser sätta in detta i sin historiska kontext och även finna annan relevant fakta i den skrivna litteraturen. Jag har intervjuat 16 berörda personer för att finna belägg för mina argument, vilka har accepterat att deras utsagor behandlas i uppsatsen.

Jag ska, för att kunna få så säkra belägg som möjligt kan fås, försöka vända mig till personer som gått i olika skolor i och omkring Älvdalen. Jag ska även försöka finna belägg för det berättade i avhandlingar, artiklar och facklitterära verk.

1.4 Användbar litteratur

Jag använder mig av sekundärlitteratur i form av exempelvis avhandlingar, fältstudier och tidningsartiklar. Även verk skrivna av inbitna älvdalskforskare såsom John Helgander och Sven Hultgren kommer att undersökas.

Stor hjälp för mig får jag av Sven Hultgrens undersökning i verket *Skola i dialektal miljö – Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna* (1983) där författaren undersökt bland annat älvdalskan och dess utsträckning under 1970-talet. I verket undersöks även Mora och Malung, dessa kommer dock inte att diskuteras i uppsatsen. Även en avhandling skriven av Dorota Melerska, *Älvdalskan – mellan språkdöd och revitalisering* (2011) innehåller mycket relevant fakta för arbetet.

1.5 Avgränsningar

Studiet av älvdalskan skulle kunna omfatta i princip hur mycket som helst. För att undvika att uppsatsen ska bli allt för lång, eller att allt kommer behandlas allt för ytligt har jag valt att avgränsa mitt undersökningsområde. Exempelvis kommer jag inte att ta upp de olika hypoteser som ställts upp angående älvdalskans starka bevarande av ålderdomliga drag, såsom exempelvis laga skifte.³

Inget fokus kommer heller att läggas på att spekulera i alternativa tillvägagångssätt för att bevara älvdalskan. Mitt fokus kommer i detta fall enbart ligga i att undersöka de redan

---

³ Laga skifte innebär den omvändning som skedde 1827 i jorddelningssystemet som ledde till att bönderna fick flytta till sina marker, och ut från byarna. ("Laga skifte" <http://www.ne.se/lang/laga-skifte>, 2013-05-08) Laga skifte genomfördes inte i Älvdalen, vilket diskuterats som bidragande till målets bevarande.

insatta åtgärderna och förhoppningsvis finna om dessa har medfört någon positiv eller negativ förändring.

2. Bakgrund

I Dalarna, cirka 40 kilometer nordväst om Siljans norraste delar ligger Älvdalen. 7184 invånare bodde i Älvdalens kommun år 2012,⁴ varav en del av dessa delar ett gemensamt drag, de talar älvdalska. Älvdalen är en kommun som består av tre sammanslagna socknar: Älvdalen, Sälen och Idre.⁵

Älvdalskan är en dialekt inom gruppen dalmål. Begreppet dalmål innefattar de mål som talas kring Siljan.⁶ Älvdalskan tillhör även en undergrupp kallad ”ovansiljanmål”, baserat på sin geografiska placering.⁷ Något unikt med de olika målen som talas i Dalarna är att de ser väldigt olika ut beroende på i vilken del av Dalarna man befinner sig. Till och med mellan de närliggande byarna kan målen se olika ut. Den gemensamma nämnaren mellan dessa mål är deras ofta förekommande ålderdomliga drag.⁸

Älvdalskan härstammar från fornnordiskan, och såg fram till 1400-talet i stor utsträckning ut som svenskan gjorde under den aktuella tiden. Under 1400-talet genomgick svenskan dock en förändring, som inte skedde i älvdalskan och i andra dialekter belägna runt om Siljan. Dialekten stabiliserades sedan med tiden, och sedan 1700-talet har älvdalskan behållit ungefär samma form och utseende som den har idag.⁹ De boende i Älvdalen kallar bruket av det egna målet för att ”dalska”. Detta innefattar inte alla dialekter i Dalarna, utan är en benämning just på älvdalsmålet. Detta begrepp har även gett namn till den organisation som idag arbetar hårt för att bevara det lokala målet, *Ulum dalska* som idag har nästan 2000 medlemmar. Begreppet *ulum dalska* betyder ungefär *låt oss prata älvdalska*.

Det speciella med älvdalskan är att den, olíkt många andra svenska dialekter, inte är förståelig för dem som inte tidigare mött målet. Älvdalskan skiljer sig nämligen från det svenska riksspråket i många avseenden, exempelvis när det kommer till syntax, morfologi och ordförråd.¹⁰ Att älvdalskan ser ut som den gör, och så markant avviker från svenskan, är på grund av både flertalet idag föråldrade drag, som i älvdalskan bevarats, samt att det finns ett

---

⁴ ”Älvdalen” <http://www.ne.se/%C3%A4lvdalen/351824>, 2013-04-04.

⁵ ”Storkommunen” <http://www.alvdalen.se/sv/Kommunfakta/Kommunfakta/Storkommunen/>, 2013-04-10.

⁶ *Bonniers lexikon*, Band 4, Bonnier lexikon AB, Stockholm 1994, s. 119 Sökord: *Dalmål*.

⁷ Melerska, 2011, s. 11.

⁸ *Bonniers lexikon*, Band 4, 1994, s. 119.

⁹ Melerska, 2011, s. 16.

¹⁰ Melerska, 2011, s. 15.

antal inhemska innovationer, som är näst intill unika för älvdalskan.¹¹ *Nationalencyklopedin* uttalar sig om dialekterna kring Siljan som: ”[...] en blandning mellan arkaismer och innovationer”.¹²

Älvdalsmålet har sedan cirka ett sekel tillbaka och fram till idag gått från att vara ett utbredd tungomål till att vara en relativt ovanlig företeelse i området kring Älvdalen. Sedan en tid tillbaka bearbetas nu en revitaliseringsprocess för att återuppliva det näst intill utdöende språket. Journalisten för tidningen *Språktidningen*, Henrik Rosenkvist berättar om att älvdalskan måste erkännas som ett minoritetsspråk samt få statlig hjälp för att rädda målet, som är på väg att dö ut.¹³ Om detta är vad som verkligen krävs, eller om det är andra åtgärder som har en mer avgörande roll i återupplivningsprocessen kommer att diskuteras.

2.1 Allmän dialektuppfattning

Det är viktigt att ha i åtanke under studiet av den älvdalska dialekten, att det som sker i Älvdalen inte nödvändigtvis är något unikt. Därmed är en inblick i de svenska dialekterna i allmänhet nödvändig, för att se hur dialekterna förändras i Sverige, och även utanför landets gränser för att skapa en uppfattning om dialekternas status idag. För att historiskt kunna undersöka hur älvdalsmålet förändrats är det viktigt att kunna sätta in detta i sin historiska kontext. Allt detta för att kunna se och förstå om det som sker enbart är en effekt av den rådande dialektuppfattningen som råder i landet eller om det kan vara lokala faktorer som påverkar hur dialekten utvecklats och utvecklas.

Jag har funnit belägg på att man fann dialekter som fula och oriktiga former av svenskan så långt tillbaka som från 1700-talet. Den rikssvenska som brukades under 1950-talet valde dialektforskaren Bertil Björseth att kalla för ”det mönsterbildande uppsvenska talspråket”.¹⁴ Belägg på att detta var det synsätt som rådde i skolorna och att detta var synen man hade på elevernas dialektbruk finns i läroböcker ända fram till 1960-talet. I dessa böcker finner man tecken på dialektkritik, i form av nedvärderande ord om de talade målen. Det går många gånger så långt att man uttryckte sig om de dialektala avvikelserna med hjälp av ord som ”felaktigt” och ”obildat”.¹⁵

Fram till mitten av 1900-talet var, trots de mångas inställning kring det oriktiga med

¹¹ Anders Barke, ”Vad är Älvdalska?” <http://www.alvdalen.se/sv/Alvdalska/Vad-ar-Alvdalska/>, 2013-03-20.

¹² *Nationalencyklopedin*, Band 4, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1996, s.352, Sökord: Dalarna: Dialekter.

¹³ Citerat John Helgander, ”Älvdalska och andra hotade språk – revitalisering med problem”, *Svenska landsmål och svenskt folkliv 2012*, Red. Maj Reinhammar, Kungl. Gustav Adolfs Akademien, Uppsala 2012, s.17.

¹⁴ Bertil Björseth, *Svenskt riksspråk i regionala skiftningar – Göteborgsspråket*, Svenska bokförlaget Norstedts, Stockholm 1958, s.2.

¹⁵ Sven Hultgren, *Skola i dialektal miljö – Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*, Uppsala universitet, 1983, s.34.

dialekterna, bruket av regionala mål utbrett. De regionala målen var de flestas första och enda språk, och behovet av att behärska en rikssvenska var då så litet att de lokala dialekterna ofta var det enda mål som brukades. Det som dock skedde under 1950-talet var att effekterna efter 1800-talets påbörjade industrialisering medförde att bondesamhället luckrades upp, och folk började flytta ut från byarna, in till städerna. I och med mötet med nya människor växte även behovet av att bruka en ”god svenska”, och detta medförde en utjämning av den tidigare så utbredda dialekten.¹⁶ Flera undersökningar har även påvisat att de invånare som lämnar sin ort med en utbredd dialekt, från Värmland, Gotland och övre Dalarna, vid utflytt från orten, lämnar sin dialekt bakom sig. Detta fenomen uppkom som problem under 1950-talet och lever kvar ända fram till idag.¹⁷

Under 1970-talet började uppfattningen kring dialekterna och dess effekter att diskuteras. Detta blev en internationell debatt med uttalanden från flertalet länder. Den norska språkforskaren Kjell Venås uttryckte sig under sena 1970-talet om att eleverna bör undervisas i sin dialekt, i arbete för att bevara denna. I början av 1980-talet gjordes även en undersökning i Danmark där man i en enkätundersökning frågade om lärares inställning till dialekter. Här har majoriteten av lärarna påvisat en positiv inställning till elevernas dialektbruk.¹⁸ Självfallet finner man även belägg på att det fanns de som under den aktuella tiden uttryckte sig kritiskt till elevers bruk av dialekter. Dock ser jag en markant skillnad i inställningen till bruket av dialekter om vi ser tillbaka till de attityder som rådde under 1940-talet.

Man kan även på internationell nivå se förändringar som skett i talandet av dialekter och i attityderna kring dessa. Det som under det senaste seklet skett i det älvdalska målet har många gemensamma drag med det som skett med den gaeliska i Skottland och språket *dyirbal* som talades av aboriginer i Australien.¹⁹ Vi kan därmed se att det som skett i älvdalskan inte är något unikt, utan antagligen är en effekt av de rådande inställningar som funnits till dialekter genom årtionden tillbaka.

2.2 Allmän dialektutveckling

Det finns forskare som hävdar att vi idag inte längre kan prata om dialekter i Sverige. Istället menar dessa på att vi enbart har ”regionala varianter av standardspråket”. Detta med anledning av att de gamla genuina dialekterna jämnats ut och närmar sig mer och mer det

---

¹⁶ Kotsinas & Helgander 1994, s. 67.

¹⁷ Lena Moberg & Margareta Westman, *Svenskan i tusen år*, Mats Thelander, ”Från dialekt till sociolekt”, Norstedts förlag AB, Stockholm 1996, s.171.

¹⁸ Hultgren 1983, s. 42.

¹⁹ Kotsinas & Helgander 1994, s.65.

svenska standardspråket.²⁰ Än så länge är detta något som inte slagit särskilt hårt mot älvdalskan. Men dock ser vi en negativ trend som på sikt kan vara svår att motverka om man inte sätter in särskilda insatser för att bevara målet.

På samtliga platser runt om i landet har dialekterna ständigt förändrats, bland annat på grund av den kontakt man haft med andra delar av landet. Moberg och Westman hävdar dock att på platser som exempelvis Dalarna, Skåne och Gotland, där kommunikationen med omvärlden under en längre tid varit begränsad, har inte samma språkförändring skett i samma hastighet och utsträckning som på många andra platser runt om i Sverige. Exempel på detta ser vi om vi tittar tillbaka i historien. För hundra år sedan hörde det till vardagen att stöta på någon som brukade en annan dialekt, och över huvud taget inte förstå vad denna dialektalare pratade om. Men på grund av den dialektsplittring och utjämning som skett bland majoriteten av de svenska dialekterna är detta idag ett väldigt ovanligt fenomen.²¹ Dock är detta något som fortfarande kan förekomma i möten med människor som kommer från platser i exempelvis Dalarna och Gotland.

Denna utjämning som skett med de svenska dialekterna sedan decennier tillbaka riskerar att leda till förlust av flertalet av målen. När man idag talar om att en dialekt håller på att försvinna så brukar man mena två olika saker. Framst bör påpekas att bara för att en dialekt håller på att försvinna, innebär detta alltså inte samma sak som språkdöd. Först menar man att dialekten jämnats ut och förlorat sin unika prägel, sedan även på att bruket av dialekter förlorar många av sina användningsdomäner. Domänförlusten spås vara ett allvarligt hot mot de svenska dialekterna.²²

2.3 Inhemska särdrag

Som tidigare nämnts skiljer sig den älvdalska som talas idag markant från den rikssvenska som brukas i stora delar av Sverige. Inte enbart innehåller älvdalskan ett helt annat ordförråd än rikssvenskan, utan avvikelser finns även inom alfabetet och syntaxen. Älvdalskan innehåller inte bara ett stort antal föråldrade drag som vi finner i det språk som talades i Norden för ett antal hundra år sedan utan innefattar även ett antal inhemska särdrag som är näst intill unika för dalmålen.

Det finns många olika särdrag som pryder älvdalskan. Vi finner exempelvis ett antal ålderdomliga drag i målet. Bland annat återfinns ett ålderdomligt uttal på vissa ord i

---

²⁰ Sofia Ask, *Språkämnet svenska: Ämnesdidaktik för svensklärare*, Studentlitteratur AB, Lund 2012, s.64.

²¹ Moberg & Westman 1996, s.166.

²² Lena Moberg & Margareta Westman, *Svenskan i tusen år*, Mats Thelander, "Från dialekt till sociolekt", Norstedts förlag AB, Stockholm 1996, s.170.

älvdalskan. Ordet stjärna som i svenskan får ett fj-ljud, uttalas i älvdalskan ”stienna”, där varje konsonant uttalas för sig.²³ Detta är en nyare förändring i det svenska språket, och liknande fenomen går att iaktta just i beskådandet av svenska dialekter ute på landsbygden.²⁴

Ytterligare ett avvikande uttalsfenomen hos älvdalskan är att halvvokalen *w* används i målet, ett ljud som uttalas likt *w* i engelskans *why*. Tillsammans med engelskan är älvdalskan det enda talspråk i världen som har bevarat detta ålderdomliga uttal.²⁵ Förutom de ålderdomliga uttalen *w* och bokstaveringen av dagens fj-ljud, har många av ovensiljanmålen ännu ett särdrag som medför att de skiljer sig ytterligare från rikssvenskan, bortfallet av *h* före vokal.²⁶ Detta medför att ord som svenskans *hagel* blir *agel* på älvdalska. I älvdalska ordböcker är det en mycket ovanlig företeelse att finna ord som börjar med *h* + vokal.

Diftonger är vanligt förekommande i älvdalskan, det vill säga förbindelsen mellan två vokalljud. De diftonger som brukas i älvdalskan är dock mestadels sekundära diftonger, det vill säga att dessa diftonger inte härstammar från vår fornnordiska. Detta är istället nyare innovationer som tillkommit älvdalskan under senare tid.²⁷ Ett exempel på en sekundär diftong som brukas i älvdalskans ord ser man i ordet för *abborre* som på älvdalska istället blir *abuerr*. Exempel på äldre diftonger, så kallade *primära* kan man finna exempelvis i guttamålet.²⁸ Ytterligare sekundära diftonger finner man i exempelvis många dialekter från Skåne.

Det älvdalska alfabetet överensstämmer till stor del med det latinska alfabetet som vi skriver med i svenskan sedan ungefär åttahundra år tillbaka. Vi har belegg för att det latinska alfabetet användes i svenskan i *Äldre Västgötalagen* som skrevs under 1200-talets första hälft. Älvdalskans alfabet innehåller även våra tre nordiska modifierade bokstäver, å, ä och ö. De avvikelser som finns är ett antal bokstäver som används i älvdalskan, som inte används i svenskan. De övriga tecken som finns i älvdalskan fungerar ofta för att beskriva de uttal som målet har. De bokstäver som finns och används i älvdalska, men inte förekommer i det svenska alfabetet är: *ą*, *ǫ*, *ę*, *į*, *ų*, *ŷ* och *ą*.²⁹ Den lilla svans som sätts på flertalet av vokalerna symboliserar ett nasalt uttal som brukas i målet. 2005 lade Rådjärum, det älvdalska språkrådet, ett förslag om att det älvdalska alfabetet skulle innehålla 36 bokstäver, de 29 från

²³ Björn Rehnström, *I en dag auto sjumm*, Juts böcker, Älvdalen, s.2.

²⁴ Erik Wellander, *Riktig svenska*, Esselte Stadium AB, 1973, s.3.

²⁵ Martin Ringmar, *Älvdalska – en ö nordisk språkö på fastlandet?*
<http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>, s.2.

²⁶ *Bonniers lexikon*, Band 4, 1994, s.119.

²⁷ <http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>, s.2, 2013-05-08.

²⁸ Bosse Carlgren, ”Om det gutniska språket”, <http://www.gutamal.org/om-det-gutniska-spraket/>, 2013-03-07.

²⁹ http://alvdalen.se/upload/Dokument/kultur_fritid/%C3%84lvdalskan/ABC_och_uttal.pdf, 2013-05-08.

det svenska alfabetet plus de sju som används i älvdalskan.³⁰

Att älvdalskan har fått ett standardiserat skriftspråk har dock inte enbart mötts med positiv respons. Bland annat kritiseras detta med att befolkningen nu inte ”vågar” skriva på målet, nu när risken finns för att ”skriva fel”. Kritik finns även i att skriftspråket tagit form liknande det äldre ålderdomliga utseendet på älvdalskan, som vare sig befolkningen av den högre medelmåldern eller ungdomarna brukar. Att skriva på detta mål är därmed inte aktuellt hos majoriteten av brukarna av älvdalsmålet.³¹ Man kan alltså ställa sig frågan om införandet av ett standardiserat skriftspråk var en fungerande åtgärd för att bevara och ge status åt det lokala målet.

2.4 Avvikande grammatik i älvdalskan

Älvdalskan har utöver sina lexikala och syntaktiska unika drag även en avvikande grammatik och morfologi, i jämförelse med hur grammatiken ser ut i svenskan idag. Många gamla morfologiska drag som vi finner i äldre svenska skrivna texter återfinns vi i den älvdalska dialekten. Även förekommer andra särdrag, som vi inte har i vår ”äldre svenska” även om detta är en mer ovanlig företeelse. För att fördjupa sig i älvdalskan grammatik hänvisar jag till språkforskaren Bengt Åkerbergs grammatika *Älvdalsk grammatik* (2011). Även en mer än 100 år äldre version av älvdalsk grammatik går att finna i Lars Levanders verk *Älvdalsmålet i Dalarna* (1909).

Ett exempel på avvikande grammatik i älvdalskan är bruket av ett tregenussystem. I älvdalskan böjs alltså substantiven i maskulinum, femininum och neutrum, mot svenskans utrum och neutrum.³² Även hur böjningen av verben fungerar skiljer sig från svenskans grammatik. Starka verb i plural, det vill säga *vi*, *ni*, *de* böjs efter person. Istället för att förstå pronomenet så blir detta ett suffix på verbet. *Vi var* blir i detta fall på älvdalska *warum*, med –um ändelsen för att förklara det personliga pronomenet.³³

I älvdalskan finner man även belegg på användandet av ett efterställt pronomen i vissa genitivformer. Detta är ett drag som återkommer bland annat i ett antal norrländska dialekter. Detta gäller dock endast i älvdalskan om substantivet är i bestämd form. Exempelvis säger man i en fras som *hennes klänning* på älvdalska meningen med pronomenet efterställt;

---

³⁰ http://alvdalen.se/upload/Dokument/kultur_fritid/%C3%84lvdalskan/alvdalsk_ortografi.pdf, s.3, 2013-05-08.

³¹ John Helgander ”Det avvikande skriftspråket – dödar eller stöttar älvdalskan?”
<http://dialektologisallskapet.se/+download/Det%20avvikande%20skriftspr%C3%A5ket.pdf>. 2013-05-16

³² <http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>, s.5. 2013-05-16

³³ <http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>, s.12. 2013-05-16

*klänningen hennes.*³⁴

3. Undersökning

I min undersökning ska jag försöka att ta fasta på hur man under de tre senaste generationerna har sett på älvdalska, och hur detta har visat sig i samhället och i skolan. Förhoppningen är att kunna dra relevanta paralleller mellan attityderna som råder både på regional nivå, och nationellt och hur målet behandlas i skolan. Ännu en förhoppning är att kunna se ett samband mellan attityden och antalet talare i kommande generation.

Älvdalskan, som enligt tradition länge enbart varit ett talspråk, fick år 2005 sitt eget skriftspråk. Detta innebär att älvdalskan idag har egna enhetliga stavningsregler, som är enhetliga för alla olika lokala skillnader som förekommer av målet.³⁵ Även en enhetlig grammatik har framställts av en av de främsta forskarna inom älvdalskan, Bengt Åkerberg. Detta på grund av att älvdalskan har en mycket avvikande grammatik från svenskan och är mycket svår att förstå och lära sig för de som inte själva behärskar målet från barnsben. Man har alltså till stor del instiftat enhetliga stavningsregler och grammatik för att kunna skapa en standardiserad älvdalska, då älvdalskan förekommer i något olika karaktärer, beroende på var kring Älvdalen man befinner sig.

3.1 Älvdalska i skolan

Man skulle kunna föra en diskussion huruvida älvdalskan är en dialekt, eller om denna även bör benämnas som en sociolekt. En sociolekt är en avvikelse från den språkliga normen som har andra avgränsningar än de geografiska. Här talar man istället om social tillhörighet. Familjebakgrund kan vara anledningen till att bevara en sociolekt, likväl som exempelvis den sociala tillhörighet som man kan finna i en skola.³⁶ Man kan se både på nationell och lokal nivå hur denna diskussion kunnat få olika svar beroende på när i tiden vi pratar. Under vissa perioder kan man prata om en stark sociolekt då tillhörigheten med de andra talarna haft en avgörande roll för talarna av älvdalskan. Under andra perioder har invånarna istället valt att ta avstånd från sin bygd och därmed även sitt lokala mål, och den sociala tillhörigheten har istället varit något man valt att förneka.

Älvdalskan har under det senaste seklet haft en väldigt varierande roll i skolan och i

---

³⁴ <http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>, s.8. 2013-05-16

³⁵ Björn Rehnström, "En bugning för språket", <http://www.dt.se/nyheter/1.3383568-en-bugning-for-spraket?service=print>, 2013-03-07.

³⁶ Ask 2012, s.66.

samhället. Under största delen av 1900-talets första hälft har älvdalskan helt förbjudits i skolan, och senast under 1990-talet förbjöds under en tid älvdalskan från att brukas i skolan. Det senaste exemplet var emellertid inte i avsikt att motverka dess existens, utan för att eliminera utanförskap hos de lärare som kom från andra platser i Sverige och därmed inte förstod älvdalsmålet. Detta förbud upphävdes dock väldigt snabbt, och möttes av ett helt annat motstånd än vad samma regel gjort under det tidiga 1900-talet.

Jag ska här undersöka tre generationer för att försöka få fasta på hur inställningen till älvdalskan sett ut då dessa gick i grundskolan. Här ska belägg undersökas, både utifrån intervjuer med personer som under tiden gick i grundskolan samt fakta som går att finna i den skrivna litteraturen.

3.1.1 Älvdalska i skolan under 40- och 50-talet

Bland de som gick i skolan i och utanför Älvdalen under 40- och 50-talet var det mycket vanligt bland eleverna att de talade älvdalska. Bland de födda under 30- och 40-talet pratade i vuxen ålder ungefär 90 % älvdalska.³⁷ Hur dessa siffror såg ut i ungdomsåren är svårt att fastställa, men då älvdalskan i störst utsträckning gick från generation till generation under den aktuella tiden kan man anta att en majoritet av dessa behärskade älvdalsmålet redan som barn.

Bengt Åkerberg är språkvetare, uppvuxen i Loka utanför Älvdalens socken. När Åkerberg själv gick i skolan under sena 30-talet och tidiga 40-talet, var älvdalska något man enbart pratade under rasterna. Han förklarar att så fort de steg innanför skolans dörrar så var svenska det språk som talades, och älvdalskan var något man fick spara tills dess att man samtalande med sina kamrater utanför lektionstimmarna.³⁸

I en intervju med Nils Isaksson, född 1948 i Blyberg, söder om Älvdalen berättar han att han under 1950-talet påbörjade en sjuårig folkhögskola i Blyberg. Innan han påbörjade sin undervisning i skolan så behärskade han enbart älvdalska, det språk han hade växt upp med i hemmet. Svenska var något han fick lära sig i skolan. Skolan var enligt Isaksson under 50-talet en plats där man tog avstånd från älvdalskan, och om något arbetade för att motarbeta dialekten. Men likt Åkerberg hävdar Isaksson att under raster så var det älvdalska som brukades mellan eleverna.³⁹

Under 1940-talet gjorde Modersmållärarnas förening en undersökning för att få en

---

³⁷ Kotsinas & Helgander, 1994, s.64.

³⁸ Eva Bäckstedt, *Svenska Dagbladet*, "Älvdalens fonter kommer från Hollywood", 31 januari 2001.

³⁹ Anteckningar från mail med Nils Isaksson, 2013-03-06, i författarens ägo.

inblick i elevernas uttalsvanor på skolorna i Älvdalen. Många av de svarande lärarna i undersökningen motiverar svar som påvisar deras negativa inställning till elevernas dialektala avvikelser. Majoriteten av lärarna i fråga uttryckte sig som att dialekter bör motarbetas och bekämpas, och uttalar sig även om att detta är något som inte bör få brukas.⁴⁰ Belägg för detta har även funnits i undersökningar kring attityder till den dialekt som talas i Göteborg. Det kan alltså tänkas vara en allmän uppfattning under 1940-talet, att dialekt är något som bör motverkas, och inte bevaras.⁴¹

Trots den inställning som skolorna hade till det lokala målet under 40- och 50-talet talade majoriteten av de barn och ungdomar som var uppväxta i och omkring Älvdalen älvdalska. Dialekten var något som enligt regel kom till barnen via deras föräldrar redan i unga år, innan skoltiden. Man kan se att den allmänna dialektuppfattningen och inställning som skolan hade till målet inte hade någon effekt på talarna. Under denna tid var dock identifikationen med de närliggande mycket stark, och strävan efter att identifiera sig med övriga Sverige hade ännu inte börjat grönka. Den identifikation man kände med de övriga byinvånarna var snarare det som istället kunnat fick invånarna att värdesätta bruket av sitt eget mål. Det var troligen även detta som under denna generation fick dialekten att fortsätta att växa sig stark.

3.1.2 Älvdalska i skolan under 70- och 80-talet

Inför 1970-talet har en omvändning skett i Älvdalen kommuns historia. Befolkningsantalet som sedan länge varit stabilt, började under 60-talet att sjunka. Detta är en trend som har hållit i sig ända tills idag, och satt grund för den glesbygdskommun som Älvdalen är idag.⁴² Detta skulle kunna kopplas till att man under 1960- och 1970-talen märkte en trend som visade på den stärkta strävan efter att kunna identifiera sig med andra människor, utanför den egna bygden. Detta märktes förutom i urbaniseringen i form av bruket av språk, då man inte ville utmärka sig genom att avvika från den rikssvenska normen som var dominerande.⁴³ Urbaniseringen medförde även ett ökat behov av att kunna kommunicera med de som inte kom från orten. Man skulle kunna uttrycka att många som talar en dialekt tvingats att bli tvåspråkiga i och med den ökade kommunikationen med omvärlden.

Dialekten som länge var ett kommunikationshinder då man rörde sig till andra delar av Sverige behövde kompletteras med ett talspråk som var förståeligt även för de som inte kom

---

⁴⁰ Hultgren, 1983, s.36.

⁴¹ Hultgren, 1983, s.37.

⁴² *Nationalencyklopedin*, Band 20, Bokförlaget Bra Böcker AB, Höganäs 1996, s.397 Sökord: Älvdalen 1.

⁴³ Melerska 2011, s.19.

från samma plats i landet. Det var då vanligt förekommande att man hade en dialekt att använda i privata sammanhang med familj och vänner, och en mer standardiserad svenska som användes vid offentliga sammanhang.⁴⁴

Sven Hultgren gjorde år 1973 en undersökning i Älvdalens skola, där man frågade elever och deras föräldrar frågor kring deras uppfattning om älvdalskan samt huruvida man behärskade målet eller inte. I sin undersökning bland skolans åttondeklassare framkom det att 82 % av alla elever behärskade älvdalska, och 87 % av deras föräldrar gjorde det.⁴⁵ Majoriteten av de tillfrågade föräldrarna var själva födda och uppväxta i och runt om Älvdalen, och fortfarande gick dialekten till stor utsträckning i arv mellan generationerna.

Även John Helgander och Ulla-Britt Kotsinas gjorde år 1991-1992 en liknande undersökning, men där resultatet var ett helt annat. Deras undersökning visar nämligen på att enbart 57,8 % av samma målgrupp under samma tid dalskade.⁴⁶ I Helgander och Kotsinas undersökning tillfrågades dock en annan skara människor, inte enbart de som gick på Älvdalens skola, samt vid ett senare skede. Det skiftande resultatet skulle alltså inte enbart behöva betyda att de tillfrågade tappat sin älvdalska upp i de äldre åldrarna, utan istället att många av de tillfrågade kan vara inflyttade till Älvdalen under senare år. Antalet tillfrågade personer i Helgander och Kotsinas undersökning var även markant flera.

Då Hultgrens undersökningen genomfördes tillfrågades det även om eleverna uppfattade det som att det regionala målet ibland ansågs vara ofint. Nästan hälften av eleverna, 48 % av dessa, angav att de ibland upplevde brukandet av älvdalskan i skolan som något negativt.⁴⁷

Individernas inställning till älvdalsmålet verkar under 1970-talet ha förändrats sedan den tidigare generationen. 85% av de tillfrågade ungdomarna från Älvdalens högstadieskola i Hultgrens undersökning (1973) känner till föräldrar som själva pratar älvdalska, men istället pratar rikssvenska med sina barn. Annat var det under den tidigare generationen, bland de tillfrågade föräldrarna. Bland dessa var det betydligt mer ovanligt med denna företeelse. Här svarar 80 % av alla tillfrågade föräldrar att detta var en ”mycket ovanlig” företeelse.⁴⁸ Här kan vi med stor sannolikhet dra paralleller till den förändrade inställning som under 70-talet fanns till bygden och identifikationen med de andra invånarna i samhället.

Med hjälp av de svar som jag fått i en intervju med Monika Gabrielsson, som gick på

---

⁴⁴ Moberg & Westman 1996, s.168.

⁴⁵ Hultgren 1983, s. 60.

⁴⁶ Kotsinas & Helgander, 1994, s.65.

⁴⁷ Hultgren 1983, s.99.

⁴⁸ Hultgren 1983, s.101-102.

högstadiet i Älvdalens skola i början av sjuttioalet kan man se hur skolans inställning såg ut under 70-talets första halva. Hon berättar att man enligt regel skulle prata svenska i skolan, och att det absolut inte var populärt om eleverna vid något tillfälle skulle råka dalska.⁴⁹

Christina Lindh som under mitten av 80-talet gick i högstadiet på samma skola som Monika Gabrielsson, berättar att när hon gick i grundskolan så arbetade man inte över huvud taget med älvdalska i skolan. En positiv förändring från den tidigare generationen är dock att hennes intryck inte var att dialekten motarbetades.⁵⁰ Man skulle kunna tolka detta som en avslappnad inställning som skolan fått till målet som från enbart ett decennium tillbaka levde kvar i de gamla tankegångarna.

Trots den mer avslappnade inställning som skolan fått till det lokala målet sedan den tidigare generationen, så sjunker antalet talare av målet. Dock ser vi under 70- och 80-talet en markant skillnad mellan skolans och samhällets inställning till dialekten, och att det om något är samhällets syn på de regionala avvikelserna som bidragit till den negativa trenden.

3.1.3 Älvdalskan i skolan under 2000-talet

I skolorna i Sverige har dialekterna idag en väldigt liten och vag roll. Dialekternas ställning i skolan blir tydlig då man ser att det svenska standardspråket är det språk lärarna i regel sätter som norm i sin undervisning. Istället för att lärarna ska acceptera och uppmuntra de dialektala skillnaderna och låta eleverna bruka sitt mål så motarbetas dess existens i skolorna på många håll runt om i landet. På detta vis skapas istället näst intill en diglossi, där det regionala målet används i privata sammanhang och standardsvenskan är det som ska användas i exempelvis skolsammanhang.⁵¹

Antalet talare av älvdalska har under det senaste seklet minskat avsevärt, då den äldre generationen av talarna som i en större utstäckning brukade målet börjar åldras, och yngre generationer inte anammar dialekten i en lika stor spridning. Denna negativa trend har under 2000-talet dock börjat bromsa något. Mellan 2004 och 2008 uppskattar man att antal talare av älvdalskan enbart har minskat med 2 %.⁵²

År 2006 gjorde man en kort insats för att bevara älvdalskan genom att eleverna på skolan, under lektionstimmen ”elevens val” kunde välja att gå på en lektion som hölls i och om älvdalska. Detta förblev dock en engångsföreteelse då både utrymmet och

---

⁴⁹ Anteckningar från mail med Monika Gabrielsson, 2013-04-06, i författarens ägo.

⁵⁰ Anteckningar från mail med Christina Lindh, 2013-03-11, i författarens ägo.

⁵¹ Ask 2012, s.64.

⁵² Melerska 2011, s. 22.

engagemanget inte räckte till.⁵³

I en undersökning gjord 2008 kom man fram till att 34 % av ungdomarna på Älvdalens skola behärskade älvdalska. Detta är inte en sådan markant skillnad från de föregående decennierna, skillnaderna ligger istället på i hur stor utsträckning eleverna använder sig av det regionala målet. Endast 6 % av eleverna som berättat att de behärskar målet har angett att de brukar älvdalska varje dag. Hälften av dem anger att de sällan eller aldrig brukar det.⁵⁴ Detta står i en stor kontrast om man ser tillbaka till elevernas mor- och farföräldrars generation, där älvdalskan näst intill hade den position som svenskan har för dagens ungdomar idag och tvärt om.

I samma utsträckning som elevernas inställning till det lokala målet har förändrats verkar även lärarnas inställning till målet ha förändrats, men då i den positiva riktningen. Enligt Dorota Melerskas undersökning från 2008 tar lärarna upp älvdalskan i sin undervisning, inte enbart i svenskämnet. Den undervisning som lärarna ger i skolan sker dock till mestadels på svenska, men behandlar målet.⁵⁵ Detta styrks av de lärare jag haft kontakt med, att lärarna i stor utsträckning vill få in älvdalska i undervisningen. Dock hävdar många lärare att utrymmet är allt för litet för att skolan ska bli den plats där älvdalskan förmedlas. Många vill istället att älvdalska ska få en egen plats på schemat och att man med hjälp av läroplanen ska göra plats för arbete med målet.

I en intervju med Elin Gabrielsson, som 2002 började högstadiet på Älvdalens skola berättar hon att då hon gick i högstadiet arbetade man över huvud taget inte med det lokala målet. Dock tycker hon att man bör arbeta med målet i skolan i arbetet med att bevara målet,⁵⁶ något som faktiskt blev aktuellt ett par år senare. Detta styrker hennes syster Cecilia Gabrielsson, som tre år senare, 2005 började högstadiet i Älvdalens skola. Hon berättar att lärarna höll lektioner i älvdalska då och då, samt att de fick läsa kortare böcker på älvdalska. De fick även arbeta med att skriva på älvdalska.⁵⁷ Detta var troligtvis aktuellt då målet under den aktuella tiden fick sina standardiserade skrivregler.

Vi kan här se en förändring som skett i skolans inställning till älvdalsmålet mellan det att Elin Gabrielsson och Cecilia Gabrielsson gick i högstadiet. Detta kan vi anta då vi ser att från det att Elin Gabrielsson år 2002 till 2005 till det att Cecilia Gabrielsson år 2005 till 2008 gick i högstadiet, har skett en omvändning i skolans bruk av målet. Vi kan tolka detta som att

---

⁵³ Melerska 2011, s. 88.

⁵⁴ Melerska 2011, s. 58/60.

⁵⁵ Melerska 2011, s.72.

⁵⁶ Anteckningar från mail med Elin Gabrielsson, 2013-04-05, i författarens ägo.

⁵⁷ Anteckningar från mail med Cecilia Gabrielsson, 2013-04-05, i författarens ägo.

på bara tre år har älvdalskan fått en helt annan roll i skolan. Detta troligtvis som en effekt av samhällets rådande inställning till målet, och det arbete som på lokal nivå genomfördes för att bevara dialekten.

3.2 Älvdalskans användningsdomäner

En av de faktorer som förklaras vara avgörande vid eventuell språkdöd är fenomenet att dialekten eller språket förlorar användningsdomäner. Dessa domäner skulle exempelvis kunna vara skola, affärer och vid kontakt med det administrativa på orten. Skolan är som tidigare diskuterats en domän som älvdalskan i större utsträckning vunnit än förlorat. Från att tidigare varit en plats där målet förbjudits till att bli ett föremål för språkliga möten bland ortens älvdalsktalande barn och ungdomar.

Karin Isaksson, född och uppvuxen i Blyberg under 40-talet, började 1969 jobba för kommunen i Älvdalen. Hon berättar att hon i kundkontakt pratade älvdalska med de kunder som talade målet tillbaka. Hon berättar även att de som arbetade inom den offentliga sektorn ofta bar en brosch med texten ”Jag förstår älvdalsmål” för att förtydliga för kunder att man kunde dalska med dem. Främst användes detta inom äldrevården och i sjukstugan, så att de äldre i så stor utsträckning som möjligt kunde bruka sitt modersmål. Idag pratar Karin Isaksson i princip älvdalska i samma utsträckning som för femtio år sedan. Är hon osäker på att de hon pratar med behärskar älvdalska eller inte så brukar hon börja prata på älvdalska, för att sedan få respons på målet, eller få det förklarat för sig att den svarande enbart behärskar svenska.⁵⁸

I samtal med Viktor Gabrielsson, född 1994 som gick på Älvdalens skola under 2000-talet så berättar även han att älvdalska brukas i stor utsträckning även utanför bekantskapskretsen. Dock är han mer återhållsam i bruket av dialekten och tar oftast initiativ på svenska men svarar gärna på älvdalska vid tilltal på målet. Detta gäller vid flertalet offentliga platser, såsom på arbetsplatsen, affären och vid bankärenden.⁵⁹

Man kan alltså anta att älvdalskan har kvar många av de användningsdomäner som fanns redan på den tid då älvdalskan var mer utbredd. Den markanta skillnaden ligger med stor sannolikhet istället i hemmet, och inte inom den offentliga sektorn. Detta leder förmodligen dock till värre konsekvenser än vad ett reducerat användningsområde i offentliga sammanhang skulle leda till.

Målets användningsdomäner har dock minskat i ett avseende, och det är i själva verket

---

⁵⁸ Anteckningar från intervju med Karin Isaksson, 2013-04-28, anteckningar i författarens ägo.

⁵⁹ Anteckningar från mail med Viktor Gabrielsson, 2013-04-25, i författarens ägo.

den avgörande domänen som gått förlorad sedan cirka femtio år tillbaka. Denna är bruket av älvdalska som sitt förstaspråk, och förlusten av detta leder i sin tur till ytterliggare domänförluster. Under det tidiga 1900-talet, då alla i Älvdalen och kringliggande socknar talade det lokala tungmålet så var behärskandet av det lokala målet den riktiga identifikationen mellan invånarna. Under denna tid var man nästan tvungen att lära sig detta för att bli en del av gemenskapen. Men idag när inte målet brukas alls i lika stor utsträckning så finns inte längre detta behov hos de som flyttar in till trakten för att bli en del av bygden.⁶⁰

3.3 Arbete med att bevara älvdalskan

Efter decennier med nedgång för älvdalskans spridning vidtas idag ett antal åtgärder för att bevara älvdalskan och för att höja dess status. Det arbete som genomförs sker både i och utanför skolan, med olika tillvägagångssätt och mål. I skolan har man främst som mål att få kommande generationer att bruka målet samtidigt som man på organisationsnivå arbetar för målets höjda status och den eventuella chansen att få målet att bli utnämnt till ett minoritetsspråk.

3.3.1 Arbete för att bevara älvdalskan utanför skolan

Det finns idag ett antal organisationer som arbetar aktivt för att bevara älvdalskan. Det finns även pris som har instiftats för att uppmuntra skolelever att lära sig att bruka målet. Båda dessa tillvägagångssätt engagerar många människor i och omkring Älvdalen, och dess arbete för att bevara målet kan se ut på olika sätt.

År 1984 påbörjade *Mora tidning* arbetet för att bevara älvdalskan. Detta initiativ ledde till att man beslutade sig för att starta en förening som aktivt skulle arbeta för att bevara älvdalskan – *Ulm dalska*. *Ulm dalska* började 1998 med att hålla kurser i älvdalska, där språkläraren Bengt Åkerberg var den som undervisade. Föreningen anordnar även språkkonferenser som lockar forskare från hela Norden. Än så länge har två konferenser ägt rum.⁶¹

Det hålls även kurser på älvdalska, för de som i äldre dagar vill lära sig målet. Älvdalskan som brukas idag har en lite annan grammatik och mindre inslag av ålderdomliga ord än den älvdalska som brukades under 1900-talets första del. Både äldre och yngre generationer hävdar att vuxna och unga pratar mer eller mindre samma älvdalska, men vid samtal med bygdens äldsta invånare finner man stora inslag av föråldrade ord och uttryck.

---

⁶⁰ Helgander 2012, s.25.

⁶¹ "Föreningens historia" <http://www.ulumdalska.se/information/foreningen/>, 2013-03-12.

Exempelvis berättar Karin Isaksson att hon i möten med äldre människor möter ord som hon och många i hennes generation har försvenskat. Den älvdalska som kurserna hålls i är dock av den mer traditionella genren som talas av äldre generationer av talare. Om detta pratar även Karin Isaksson som berättar att man hör om en person lärt sig älvdalska med hjälp av kurser. Hon förklarar detta som att dessa brukar en ”gammal älvdalska” utan att själv tillhöra denna generation.⁶²

Ett annat arbete som idag utförs för att antalet användare av älvdalskan ska öka är att man instiftat ett språkpris kallat ”Ölvdals-byönn”. Priset, som instiftades 2007 innebär att exempelvis en person, en klass eller en förening kan belönas med priset på 10.000 kronor. Syftet med priset är att belöna och utmärka den eller de personer som arbetar för att främja, utveckla och bevara älvdalskan. Det första året som priset utdelades fick personalen på en förskola i Älvdalen, Tallkotten, ta emot priset.⁶³ Det var tack vare ett projekt som genomfördes på Tallkotten som dessa fick mottaga priset. De hade under en period arbetat med att barnen på skolan fick höra berättelser både på svenska och älvdalska. Detta för att introducera barnen för dialekten.⁶⁴

Det finns även ett antal böcker skrivna på älvdalska, samt ordböcker och lexikon. Även andra saker har producerats med älvdalska ord som motiv. Bland annat finns ett memory kallat ”kum ljug” (svenska *kom ihåg*) och en skiva på älvdalska med sångtexter för barn. Dessa fungerar som en introduktion in i älvdalskan för de yngsta.

Alla dessa åtgärder kan man tänka leda till positiva effekter för målet. Helgander diskuterar dock skillnaden mellan åsikt och handling och trycker på att när det kommer till att bevara minoriter ställer sig många positiva till detta, så länge de inte själva behöver anstränga sig. Han förklarar detta med att dialekter och minoriteter idag har hög status och många anser att de bör bevaras. Dock säger siffrorna helt tvärt emot.⁶⁵

3.3.2 Arbete för att bevara älvdalskan i skolan

Skolan har sedan en tid tillbaka fått på sig rollen för att bevara språkliga minoriteter som riskerar att dö ut. Dessa åtgärder har dock inte fått så goda resultat och förhoppningarna har inte slagit in. Behovet av att dialekter och minoritetsspråk ska fortsätta att gå i arv mellan

---

⁶² Anteckningar från intervju med Karin Isaksson, 2013-04-28, anteckningar i författarens ägo.

⁶³ ”Älvdalskans bevarande och status” <http://alvdalen.se/sv/Alvdalska/Ovdals-byonn-sprakpris-for-Alvdalskan/>, 2013-03-07.

⁶⁴ Björn Rehnström, ”Älvdalskan fick eget pris” <http://www.dt.se/nyheter/alvdalen/1.3433878-aldalskan-fick-eget-pris>, 2013-03-12.

⁶⁵ Helgander 2012, s.22.

generationerna är istället det som betonas. I skolan kan det nämligen vara svårt att få eleverna att använda sitt språk i sammanhang utanför skolan och finna ett genuint intresse för språket. John Helgander försöker även tona ner den tilltro som finns till extra insatta åtgärder, speciellt i skolsammanhang. Han hävdar att språken bör behållas genom naturliga medel.⁶⁶

Dock finns det ett flertal åtgärder genom skolan i arbetet för att bevara det lokala målet. Bland annat finns det för alla elever som går i skolan i Älvdalen i klass nio eller högre ett stipendium att få om man gott kan bruka älvdalskan i tal. Stipendiet på 6000 kronor delas ut varje år. Även mindre pris delas ut till elever som går i trean och sexan.⁶⁷

Trots att älvdalskan idag enbart klassificeras som en dialekt, och inte ett minoritetsspråk så finns det argument som skulle kunna brukas för att få in älvdalska i skolan. Läroplanen trycker nämligen på vikten av att eleverna i undervisningen i svenska ska ta del av det som kallas för ”regionalt färgat talspråk” i Sverige.⁶⁸ Hade älvdalskan ansetts vara ett minoritetsspråk hade eleverna haft rätten att ta del av undervisning i älvdalsmål, men så som läroplanen ser ut idag, finns inte utrymme för detta.

Åsikterna är många om att älvdalska bör undervisas i skolan, även om inte tiden och resurser finns för att finansiera detta. Dock finns det även de som anser att skolan faktiskt inte är en bra plats för att föra målet vidare. Björn Karlsson gick i skolan i Älvdalen under sena 1990-talet och början av 2000-talet och har älvdalska som sitt förstaspråk. Han anser att det finns stora svårigheter med att lära ut älvdalska i skolan, utan att det istället är ett språk som behöver komma hemifrån.⁶⁹

Många gånger idag kan man inte se det arbete som genomförs för att bevara det lokala målet, detta då det till viss del sker i det tysta. Bara att man idag accepterar och till och med uppmuntrar eleverna till att i skolan bruka målet har potential att bevara målet. Detta är inget som anses vara en åtgärd för att bevara målet, men kan med stor säkerhet bidra till att ungdomarna i större utsträckning brukar dialekten.

3.4 Sambandet mellan skolans inställning och älvdalskans framväxt

Under 40- och 50-talet var inställningen kring älvdalskan i skolan negativ. Många av de tillfrågade som under den aktuella tiden gick i skolan i Älvdalen uppfattade det som att många lärare, om något motarbetade dialekten. Älvdalskan var även förbjuden innanför skolans väggar. Trots denna inställning till den inhemska dialekten så hade målet en stark ställning,

---

⁶⁶ Helgander 2012, s.20.

⁶⁷ <http://www.dt.se/nyheter/alvdalen/1.3433878-aldalskan-fick-eget-pris>, 2013-03-12.

⁶⁸ Skolverket, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Stockholm 2011, s.227.

⁶⁹ Anteckningar från mail med Björn Karlsson, 2013-04-11, i författarens ägo.

och majoriteten av de boende i och runt omkring Älvdalen behärskade målet och brukade det mer eller mindre all den tid som inte spenderades i skolan. Med detta sagt kan man dra slutsatsen att skolans inställning till målet inte hade någon starkare påverkan på eleverna. Dock kanske man kan se en förändring i kommande generation älvdalstalare, med grund i den tidigare generationens inställning till målet.

Bland de tillfrågade som under 70- och 80-talet gick i skolan i och runt Älvdalen så hör man en helt annan inställning till det lokala målet än tidigare. Bland de tillfrågade får man fram att älvdalskan var accepterat under lektionerna, och lärarna arbetade även i viss utsträckning för att bevara och främja det lokala målet. Detta var dock en förändring som inte verkar ha skett förrän under 70-talet.

Inställningen till målet i skolan tycks alltså gått i en riktning mot att vara mer accepterat än under den tidigare generationen. Antalet talare av målet var fortfarande högt och älvdalskan brukades i stor utsträckning. Christina Lindh som gick i skolan under sent 70-tal och tidigt 80-tal berättar att älvdalskan var hennes förstaspråk. Skolan hade därmed ingen större inverkan på hennes bruk av dialekten.⁷⁰

Fram till 2000-talet har antalet talare av älvdalska minskat markant. 2008 uppskattades att 34 % av skolungdomarna behärskade målet, men användningen är betydligt mindre. Här har skolan satt in åtgärder för att ändra på denna negativa trend, och man uppfattar det såsom att antalet talare inte minskar i samma hastighet som tidigare.

Det kan betraktas som att sambandet mellan attityden i skolan och antalet talare förr inte var särskilt märkbart. Talarna var många trots att målet under exempelvis 40-talet var förbjudet i skolan. Men i och med att målet i mindre utsträckning idag går mellan generationerna så har skolan fått en allt mer avgörande roll. Vi kan alltså se hur en positiv inställning till målet i skolan blir viktigare och viktigare i arbetet för att bevara målet.

Trots den allt viktigare roll som skolorna får för de lokala målen så kan inte allt ansvar läggas över på dessa. Detta kommer med garanti att leda till att språket inom en snar framtid dör ut. Vi måste fortsätta att understryka föräldrarnas och hemmets centrala roll för bevarandet av det älvdalska språket. Lars-Olof Delsing, Janne Margrete Bondi Johannessen, Christer Platzack, Henrik Rosenkvist, Peter Svenonius, Øystein A. Vangnes, Sten Vikner & Jan-Ola Österman skriver i sin artikel ”Svenska språket ett hot mot älvdalskan” i *Falu Kuriren* (2007-10-03) sammanfattat av John Helgander: ”[...]det krävs av föräldrarna att de talar älvdalska med sina barn och vidare att barnen talar älvdalska med varandra för att

---

⁷⁰ Anteckningar från mail med Christina Lindh, 2013-03-11, i författarens ägo.

språket ska kunna förbli ett levande modersmål.”⁷¹

4. Slutdiskussion

I Älvdalen beläget i nordvästra Dalarna talar man ett unikt tungomål, älvdalska, sedan århundraden tillbaka. Dialekten som förr var en del av vårt svenska standardspråk fullföljde inte den utveckling som svenskan genomgick, och har idag ett helt annat utseende både syntaktiskt, morfologiskt och grammatiskt än svenskan.

Sedan många årtionden tillbaka har antalet talare av älvdalskan sjunkit markant och man arbetar nu med en revitaliseringsprocess för att åter igen få det lokala tungomålet på fötter. Insatser har införts både på organisationsnivå och i skolorna, allt för att målet igen ska stabiliseras.

Jag diskuterade i min frågeställning om att jag ville finna svar hur många talare det fanns av älvdalska under vardera generation, samt hur dess inställning till målet såg ut. Under 40-talet talade majoriteten av befolkningen i och omkring Älvdalen älvdalska, och de flesta brukade det som sitt förstaspråk. Så ser det tyvärr inte längre ut idag, och frågan är om alla de insatser som införts kan återskapa detta tillstånd.

Skolans position i denna process har ifrågasatts och bearbetats med utgångspunkt i vilken roll det lokala målet har haft i skolan, och om man sett någon effekt av detta i målets utspridning. Slutsatser som kan dras är att skolans inverkan på målet är tillmestadels liten. Under 1900-talets första hälft då älvdalskan var mycket utbredd var skolans inställning till bruk av målet väldigt ansträngd. Trots detta talade invånarna målet i mycket stor utsträckning och majoriteten av skolans elever hade just älvdalska som sitt modersmål.

Under generationen efter de som gick i skolan under 40-talet, det vill säga bland eleverna omkring 1970 hade procentandelen av dem som behärskade älvdalska minskat något. Antalet talare var fortfarande högt, men uppfattningsvis hade bruket av älvdalska som förstaspråk minskat. Skolans inställning hade blivit mer avslappnad och älvdalska var under denna tid något som tidvis även förekom under både lektionstimmar och raster, till skillnad från tidigare generation.

Vid millennieskiftet var antalet talare dock rekordlåg. Barnen och ungdomarna i och omkring Älvdalen behärskade inte alls målet i samma utsträckning som tidigare, detta trots den mycket mer avslappnade inställning skolorna hade till målet, samt att även undervisning satts in vid enstaka tillfällen. Även andra åtgärder som skulle fungera för att leda till en större

---

⁷¹ Reinhammar 2012, s.36.

spridning av dialekten var aktuella under tiden, men utan några revolutionerande resultat.

Vilka slutsatser kan jag då dra med hjälp av dessa resonemang? Det finns mycket att säga, men min mest centrala slutsats är att skolan i princip inte har någon påverkan på det älvdalska språkets fortlevnad. Man får dock inte dra slutsatsen att det är på grund av skolan som antalet personer som behärskar målet har minskat. Snarare ser vi en trend som påvisar att samhället skådat den negativa trenden som lett till reduktion. För att sedan arbeta för en revitaliseringsprocess har man då valt att sätta in åtgärder, och det bland annat i skolan.

Så skolan är möjligtvis inte den bästa platsen för att bevara och föra vidare målet. Vilka ska då ta på sig skulden för den minskade användningen av älvdalskan? Givetvis är det upp till var och en att bestämma om man vill arbeta för att älvdalskan ska fortsätta att vara ett levande språk, och inte bara en del av den svenska historien. För att målet ska fortsätta att utvecklas och användas behöver föräldrarnas inställning förändras.

Möjligtvis skulle den identifikationssträvan som fanns under tiden då den generationen som har barn i skolåldern idag kunna medföra en annan inställning till målets spridning. Detta i sin tur kan leda till att man inte på samma sätt som under 40-talet och kanske även idag ville arbeta för att föra älvdalskan vidare. Det är i nästa led dock upp till dessa föräldrar att leda sina barn in i älvdalskan och få dem att möta och utveckla språket i unga år, och inte först i skolåldern. Först när detta blir verklighet kan vi diskutera en revitaliseringsprocess som leder mot ett utvecklat språkbruk.

Ett stort antal insatser har satts in för att främja älvdalskans bevarande. Bland annat har föreningar startats med mål om att stärka målets status, samt att skolorna gjort försök att få in älvdalska under skoltimmarna. Trots alla extra insatta åtgärder för att bevara målet, och alla ord om förhoppning att föra vidare målet så sker ingenting. Det enda som sker är att antalet talare minskar år efter år. Kanske kan dessa åtgärder bidra till att målet etablerar sig på nytt och fortsätter att fungera som ett andra språk för de som lever i och omkring Älvdalen. Kanske är det för sent.

5. Litteratur och källor

- Ask, Sofia, *Språkämnet svenska: Ämnesdidaktik för svensklärare*, Studentlitteratur AB, Lund 2012
- Björseth, Bertil, *Svenskt riksspråk i regionala skiftningar – Göteborgsspråket*, Svenska bokförlaget Norstedts, Stockholm 1958
- Bonniers lexikon*, Band 4, Bonnier lexikon AB, Stockholm 1994
- Bäckstedt, Eva, *Svenska Dagbladet*, ”Älvdalens fonter kommer från Hollywood”, 31 januari 2001
- Helgander, John, ”Älvdalska och andra hotade språk – revitalisering med problem”, Reinhammar, Maj, *Svenska landsmål och svenskt folkliv 2012*, Kungl. Gustav Adolfs Akademien, Uppsala 2012
- Hultgren, Sven, *Skola i dialektal miljö – Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*, Uppsala universitet 1983
- Kotsinas, Ulla-Britt & Helgander, John, *Dialektkontakt, språkkontakt och språkförändring i Norden*, Stockholms universitet 1994
- Melerska, Dorota, *Älvdalskan – mellan språkdöd och revitalisering*, Poznań 2011
- Rehnström, Björn, ”En bugning för språket”, <http://www.dt.se/nyheter/1.3383568-en-bugning-for-spraket?service=print>, 2013-03-07
- Rehnström, Björn, ”Älvdalskan fick eget pris” <http://www.dt.se/nyheter/alvdalen/1.3433878-alvdalskan-fick-eget-pris>, 2013-03-12
- Skolverket, *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*, Stockholm 2011
- Thelander, Mats, ”Från dialekt till sociolekt”, Moberg, Lena & Westman, Margareta, *Svenskan i tusen år*, Norstedts förlag AB, Stockholm 1996
- Wellander, Erik, *Riktig svenska*, Esselte Stadium AB, Solna 1973

Internetbaserade källor

- Barke, Anders, ”Vad är Älvdalska?” <http://www.alvdalen.se/sv/Alvdalska/Vad-ar-Alvdalska/>, 2013-03-20
- Carlgrén, Bosse, ”Om det gutniska språket”, <http://www.gutamal.org/om-det-gutniska-spraket/>, 2013-03-07
- Helgander, John, ”Det avvikande skriftspråket – dödar eller stöttar älvdalskan?” <http://dialektologisallskapet.se/+download/Det%20avvikande%20skriftspr%>

C3%A5ket.pdf

Ringmar, Martin, *Älvdalska – en ö nordisk språk på fastlandet?*

<http://wiki.verbix.com/uploads/Languages/Ringmar.pdf>

”Föreningens historia” <http://www.ulumdalska.se/information/foreningen/>, 2013-03-12

”Laga skifte” <http://www.ne.se/lang/laga-skifte>, 2013-05-08

”Storkommunen” <http://www.alvdalen.se/sv/Kommunfakta/Kommunfakta/Storkommunen/>

”Älvdalen” <http://www.ne.se/%C3%A4lvdalen/351824>, 2013-04-04

”Älvdalskans bevarande och status” <http://alvdalen.se/sv/Alvdalska/Ovdals-byonn-sprakpris-for-Alvdalskan/>, 2013-03-07

http://alvdalen.se/upload/Dokument/kultur_fritid/%C3%84lvdalskan/ABC_och_uttal.pdf

http://alvdalen.se/upload/Dokument/kultur_fritid/%C3%84lvdalskan/alvdalsk_ortografi.pdf

Skönlitteratur

Rehnström, Björn, *I en dag auto sjumm*, Juts böcker, Älvdalen

Intervjuer:

Anteckningar från intervju med Karin Isaksson, 2013-04-28, anteckningar i författarens ägo

Anteckningar från mail med Björn Karlsson, 2013-04-11, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Cecilia Gabrielsson, 2013-04-05, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Christina Lindh, 2013-03-11, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Elin Gabrielsson, 2013-04-05, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Monika Gabrielsson, 2013-04-06, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Nils Isaksson, 2013-03-06, i författarens ägo

Anteckningar från mail med Viktor Gabrielsson, 2013-04-25, i författarens ägo